

Suzan Sözen, onuň ömri we döredijiliği

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 января, 2025

Suzan Sözen, onuň ömri we döredijiliği SUZAN SÖZEN, ONUŇ ÖMRI WE DÖREDIJILIGI

• «*Maňa o günler – özüm ärli-de bolsam, är-aýallyk oýnuny oýnaýan ýaly bolup görünýärdi*» diýen we heniz on ýedi ýaşyndaka romanı çapdan çykan zenan ýazyjy Suzan Werdi-Sözen hakynda

“Suzan” pars sözüdir we “ýakan, ýakyp-ýandyryjy, ýanan, ataşly, joşgunly” manysyny berýär.

Durmuşa çykandan soñ Werdi-Sözen familiýasyny alan Suzan kakasy türk, ejesi rus bolan maşgalada dünýä inipdir.

Suzan 1969-njy ýylда maşgalasy hakynda şu aşakdaky maglumatlary beripdir:

“Ejem polşaly. Asly polýak nesilşalygyna çenli uzaýar. Ejemiň garry atasy birmahallar Kaliforniýa göçüpdir. Şol ýerde altın

gözleýji bolup işläpdir. Ummasz pul gazanypdyr. Soňam bakyýete göçüpdir. Yzynda bir ogly galypdyr. Wagtyň geçmegi bilen oglam yzynda tegelek on dört million dollar miras galdyryp dünýäden göçüpdir.

Atamyz Tadeus Stolkowskiniň ejemden başga mirasdüşeri bolmandyr. Sorap-idäp bizi tapypyrlar. Ejem Aýşe Galibe Baýaryň wekilçiliği üçin Amerikada bir aklawjy bilen gürleşdik. Şu ýyl işlerimiz ugruna bolaýjak ýaly. Ýakynda pulumyzyň bize gelip gowuşjagyny aýtdylar. Garaşýarys.»

Öñki premýer-ministrlerden Adnan Menderesiň jogapkärçilige çekilen sudunda, 1960-njy ýylyň 3-nji noýabrynda bolup geçen suduň nobatdaky mejlisinde Adnan Menderes bilen sudýanyň arasynda bolan sorag-jogap gürrüňdeşliginde Suzan Sözen we onuň maşgalasy hakynda şeýleräk maglumatlar geçipdi:

“Sowal: ...Suzan Sözeni tanaýarsyňzmy? Ony haçandan bări tanaýarsyňz we onuň asly nireli?

Jogap: Bilşiniňz ýaly, ýagny, kakasy türk, ejesi polşaly.

Sowal: Rus?

Jogap: Hut şeýle.

Sowal: Galina. Mama Galina ejesimi?

Jogap: Hut şeýle.

Sowal: Moskwada ýaşapdyr, şol ýerde okapdyr, terbiýelenipdir, ýagny asly moskwaly. Türkىýä gelipdir we soň ýene... Ejesiniň şeýlekin golastynda we täsirinde bolan gyzyň daşary ýurtlaryň gizlin gulluklary bilen aragatnaşygynyň bardygyna garamazdan, size-de haýran galýan zadym, şol wagtlar bu zenanyň kese ýerli gizlin gulluklar bilen gatnaşykdaky biridigi barada duýdurän bolmadym? Gynanýaryn, hakykatdanam gynanýaryn. Ýagny neçüýn gürrüňimizi şuňa gönükdirdik. Soragyma dogry düşünýän bolsaňyz gerek...»

Suzan Sözen baş gyz çaganyň iň ulusydy. Ol bu barada şeýle diýýär:

«Menden kiçi dört gyz jigim bar. Sallançaklaryny üwredim. Çaga bolan höwesimi jigilerimden aldym.»

Notterdam De Sionda (Stambuluň Şişli raýonyndaky fransuz liseýi) okady.

Uçursyz owadan zenan bolan Suzan Sözeniň pökgeripjik duran dodaklary, derek ýaly uzyn boýy, ince bili, gañtarylyp duran ýumry sagrysy bolupdyr.

On ýaşyndaka telekeçi Nežat Werdä durmuşa çykýar.

1950-nji ýyllarda Notterdam de Sionda okap ýörkä roman ýazan başga-da bir ýaş gyz bardy.

Ol ýaş talyba 0ýa Baýdar diýýärdiler.

Notterdam De Sionyň iň soňky kursunda okaýan 0ýa Baýdaryň «Göwnümiň isleýän erkegi» ("Kalbimin Aradığı Erkek") atly romany «Hürriyet» gazetiniň 1959-njy ýıldaky sanlarynda çap edilende 0ýa Baýdaryň garşysyna ýokary okuw jaýynyň admininstrasiýasy tarapyndan temmi çäresi görlüpdi.

0ýa Baýdar «Göwnümiň isleýän erkegi» romanyny gazetde çap edilmäge başlanmanka iki ýyl öñ – on ýedi ýaşyndaka ýazypdy. Romandan bir parçada şeýle jümleler geçýär:

«Akja gijeköýnegiň astyndaky teniň ýalaňaçdygyny Suat şobada duýdy. Aýşiniň buýr-bulaşyk uzyn goňras saçlary Suadyň döşüniň üstüne dökülipdi. Suat saçlary gana-gana öpdi, soňra ot-ýalyn çabraýan dodaklaryny Aýşiniň yüzünde sojap-sojap gezdirmäge başlady.»

Notterdam De Sionyň uçurumy Suzan Sözen 1970-njy ýylyň ýanwar ýynda çap edilen bir çykyşynda Nežat Werdi bilen nikasy barada şulary aýdypdy:

[i] "Bu meniň üçin Ispaniýada şatolaryň gurlan ýaşy bolmandy... On ýedi ýaşymda işewür Nežat Werdä durmuşa çykdym. Bäş gyz doganyň iň ulusy mendim. Beýleki jigilerimiň nobaty çalt ýetsin diýip meni ir durmuşa çykardylar. Duýguçyldym we hyýalbentdim. Ärimiň iş sebäpli durmuşa çykan ilkinji ýylymda Harputa gitdik. Şähri birlaý aýlanyp çykamsoň, onuň täsiri bilen bilen bir roman ýazdym. «Rahika» adyny beren bu romanym Harputda adamsyny Plewne urşuna iberen we çagalalary bilen ýeke galan bir aýalyň hasratly başdan geçirilmeleri baradady. Iňňän duýguçyllyk bilen ýazylan roman ýazýarkam ilki meniň özümi,

soňra okyjylarymy agladypdy. Bu ilkinji romanymy «Patma Esen» tahallusyny ulanyp çap etdiripdim. Emma ýolda-yzda biri maňa ünslüräk seredäýse dagy, şobada öz-özüme «Meni tanadylar, şonuň üçin seredýärler» diýerdim. Hemmeleriň meni tanap, götergilemeklerini, «ýaşajyk gyz roman ýazaýypdyr» diýmeklerini isleýärdim. Durmuş maňa şo wagtlar hiç gutarmajak ýaly uzyn görünýärdi. «Kyrk ýaşyма ýeten günüm hökman öz janyma kast ederin» diýýärdim. Çünkü meniň pikrimçe, kyrk ýaş zenan durmuşynyň guitarýan ýeridi.

Indi adam pahyr diňe güläýmese diýýän, bu samsyklaç çaga düşunjeli pikirlere. Häzir menden «Zenanyň iň güzel, iň hezil döwri haçan?» diýip sorasalar, ikirjiňlenmän «Kyrk ýaş!» diýip jogap bererin. Çünkü zenan özünüň iň dogry we kesgitli kararlaryna şol ýaşda gelýär. Bolup geçýän zatlary we adamlary tarap tutman tanap bilyär we ýalňışmaýar.

Harputda bir aýlap çadyrda ýaşamyzsoň Stambula dolandyk. Öý goşlarymy öz elim bilen düzdüm. Taksimde oturýardyk. Maşgalam takwa we dine yhlasly ýerdi. Hemme zady ärimiň öýünde gördüm. Ýanýoldaşym uly telekeçileriň biridi, işden ýadaw gelerdi. Günuzyn fransuz dilindäki nahar taýýarlamagyň usullaryny öwredýän kitaplary waraklap, şamlyk üçin dürli naharlary bişirýärdim. Maňa o günler – özüm ärli-de bolsam, är-aýallyk oýununy oýnaýan ýaly bolup görünýärdi. Bir ýandanam ýazasym gelýärdi. Notterdam De Sionyň uçurymy bolamsoň, köp okaýardym. «Uly ýazyjy bolup ýetişerin» diýýärdim. Hernä, bu hyálbentlik bilen geçen günlerimiň başga bir real tarapy bardy, ýaş çatynjakam bir roman ýazypdym we muňa gzyklanma bildirenlerem az-uçuk bolmandy.»

(Harput Elazığiň merkezi raýonyna garaşly etrapça).

• **«ŞOL ÝYL AMERIKA GIDIPDIK. YLLA, JENNET GAPYLARYNY GIÑDEN AÇYP, İÇINE-DE MEN GIREN ÝALYDYM»**

Suzan on ýedi ýaşyndaka işewür Nežat Werdi bilen nikasynyň geçen soňky gzykly ýyllaryny şeýle beýan edipdi:
«Şol ýyl Amerika gidipdik. Ylla, jennet gapylaryny açyp, içine-de men giren ýalydym. Ärimiň bar wagty iş saparlary we

ýygnaklar bilen geçýärdi. Menem sergi dükanlaryny gezip günümi geçirýärdim. Yöne şolar ýaly ösen medeniýetine garamazdan, ol ýeriň maddylaşan adamlaryna öwrenşip bilmedim. Hemme zat meniň üçin buz ýaly sowukdy. Özümi ullakan bir mähelläniň içinde ýalñyz duýdum. Soňra bütin bu ýyllar yzda galdy. Durmuşymyň ugry bütinleý başga bir ugra gönükdı. Bu gün geçmişi hiç ýatlasym gelenok, hususanam on ýedi ýaşymy. Çünkü bagtly bolup bilmändim. Meniň üçin on ýedi ýaş – ýaşyl we gülgüne reňklerden has beter, küljümek we mele reňkleriň agdyklyk edýän döwrüdi».

Suzan baradaky gep-gürrüňler dürlı köpcülikleýin habar beriş serişdelerinde, gazet-žurnallarda ýygy-ýygydan çykyp başlady. Mysal üçin 1960-njy ýylyň 12-nji sentýabrynda çykan bir žurnalda şeýle diýilýärdi:

«Aýtmaklaryna görä Suzan Sözen birinji äriniň tanaýan birnäçe amerikan işewürleri bilen aragatnaşyk açanmyş. Şeýle-de Refik Koraltanyň Suzan Sözene antikwarçy Krupiden sowgatlyk satyn alandygy-da aýdylýar».

(Dowamy bar)... Edebi makalalar